

УДК 130.2:378

ФЕНОМЕН ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЗМІН

О. О. Абакумова

*здобувач кафедри філософії факультету соціології і права
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»*

У статті розглянуто актуальні питання стратегії розвитку системи освіти як визначального чинника розвитку суспільства. Здійснено спробу соціально-філософського аналізу феномену дистанційної освіти як перспективної форми сучасної освіти протягом усього життя.

Ключові слова: освіта, суспільство, дистанційна освіта.

В усі історичні епохи освіта відіграла важливу роль у житті суспільства. Питання філософського осмислення цілей, цінностей, місця і ролі освіти в системі сфер суспільного життя завжди були актуальними. Вони не втратили своєї актуальності й у наш час, навпаки – набули якісно нового звучання. В умовах динамічних та масштабних соціально-економічних трансформацій українського суспільства освіта стає об'єктом нових, неупинно зростаючих вимог з боку особистості, суспільства, держави. Ці вимоги є головним чинником, рушійною силою розвитку системи освіти, а здатність відповідати ним – найбільш точним виміром її стану та можливостей.

Що ж це за вимоги і якими мають бути відповіді на них відповідно до потреб часу; на яких засадних принципах має будуватися перспективна освіта; і в яких напрямках має здійснюватись її розвиток – ось коло питань, на яких автор зосереджує свою увагу.

Домінуючою тенденцією розвитку сучасного світу, і українського суспільства зокрема, є все більша його комп'ютеризація та широке розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій. З одного боку, високий рівень сучасної техніки та електроніки, постійно зростаючий обсяг інформації, необхідної для вирішення повсякденних професійних завдань, зумовлюють зміну вимог до кожного члена суспільства як особистості та працівника: до рівня його професійної компетентності, технологічної та інформаційної культури. Від кваліфікованого спеціаліста сьогодні вимагаються вміння динамічно адаптуватися в умовах швидкого оновлення знань та технологій, постійно підвищувати власну професійну компетентність та протягом короткого часу поповнювати професійні знання. У той же час, для підтрим-

ки техніки на сучасному рівні, а відтак, для успішного технологічного розвитку країни конче необхідним є збільшення долі висококваліфікованих спеціалістів з вищою освітою. У протилежному випадку в недалекому майбутньому суспільство стане неспроможне керувати тими виробничими технологіями, які воно ж й «породило». Адже для того, щоб ефективно керувати, людина має їх розуміти.

Падіння рівня освіти не вигідне й з економічної точки зору – продуктивність праці малоосвіченого робітника чи службовця значно нижча, ніж продуктивність праці людини з творчою інтуїцією, адаптованою до виробничих та соціальних вимог, здатної застосувати свої знання на практиці, готової до прийняття рішень. Робітник з високим рівнем освіти приносить набагато вищий прибуток. Відтак, зростання конкуренції, скорочення сфери некваліфікованої та мало кваліфікованої праці, безробіття стають основними сучасними тенденціями в усіх країнах світу. І суспільні проблеми, які породжуються таким станом речей, у майбутньому будуть лише загострюватися [5].

Отже, прогрес у сучасному суспільстві суттєво, якщо не винятково, обумовлюється та детермінується особистісним чинником, а освіта, як найчутливіший суспільний феномен, стає не лише найважливішим чинником технологічного й соціально-економічного розвитку суспільства, але й умовою виживання соціуму. Така роль освіти потребує від системи освіти більшої гнучкості, відкритості змінам, здатності адекватно на них реагувати. Впливає висновок, що освіта повинна стати динамічним та неперервним процесом; мати широкий, загальний характер, але при цьому бути особистоорієнтованою для задоволення різносторонніх індивідуальних освітніх потреб кожного. Голо-

вним завданням освіти, що визначає її провідну соціальну та гуманістичну функцію – «виробництво людей», повинно стати формування принципово нової особистості – з новим рівнем культури, типом інтелекту, новою системою особистісних цінностей, іншою свідомістю. Впливаючи на інтелектуальний, моральний, естетичний, духовний, фізичний розвиток людини, освіта має стимулювати ініціативу, самостійність, самоорганізованість, відповідальність, самотворення через знання. Мають змінитися антропологічні основи освіти. Освічена людина – це не стільки «людина, яка знає», скільки людина зі сформованим світоглядом, підготовлена до життя, така, що орієнтується в складних проблемах сучасного буття та здатна усвідомити своє місце у житті. Освіта має створювати умови для формування вільної особистості, для розуміння інших людей, для формування мислення, спілкування, практичних дій та поступків людини. Сьогодні надзвичайно важлива гуманізація освіти та виховання – орієнтація на забезпечення повноцінності життя людини й підготовка її до майбутнього; урахування особливостей її життя, внутрішнього світу, життєвих інтересів і потреб; створення сприятливих умов для розкриття і розвитку її спромож [4]. Лише такі зміни змістовних концепцій освіти покликані забезпечити здатність освітньої системи оперативно та гнучко реагувати на виклики особистості, суспільства, держави.

Очевидно, що реалізовувати, а тим більш – здійснювати зазначене, необхідно на базі передових інноваційних технологій, у тому числі освітніх. Поряд із негативними соціальними наслідками інформатизації, нові інформаційні технології можуть допомогти освіті вийти на якісно новий рівень та відкрити нові перспективи для широкого розповсюдження знань. У цьому контексті особливої уваги потребує питання розвитку системи дистанційної освіти для підготовки спеціалістів різних напрямів. Саме з погляду на перспективи розвитку держави та забезпечення її конкурентоздатності на ринку освітніх послуг. Особливо враховуючи той факт, що в нашій країні фактично припинила своє існування така традиційна форма безвідривної вищої освіти як вечірня (одне з найбільших соціально-культурних надбань нашого народу) та майже повністю ліквідовані заочна форма освіти та увесь корпус форм довузівської підготовки [3].

Дистанційна освіта є сучасною формою отримання освіти, що реалізується за технологіями дистанційного навчання через Інтернет. Дистанційне навчання традиційно визначається як освітній процес, у якому значна частина викладання здійснюється викладачем (або групою викладачів), віддаленим у про-

сторі і/або часі від студента (або групи студентів) [2]. Очевидно, що стрімкий процес комп'ютеризації та інтернетизації різних рівнів освіти й суспільства в цілому є істотною, а в технічному сенсі – визначальною, передумовою для розвитку дистанційної освіти.

Узагальнюючи наукові праці, в яких розкриваються питання дистанційної освіти, слід виділити кілька напрямів здійснених досліджень, а саме: історія питання, пропаганда дистанційної освіти (А. А. Андрєєв, М. Ю. Бухаркіна, Я. А. Ваграменко, В. В. Вержбіцький, К. І. Верішко, В. А. Каймін, Е. С. Полат, В. І. Солдаткін); наукове забезпечення дистанційної професійної освіти, проблеми та напрями досліджень цієї галузі (В. Ю. Биков, М. І. Михальченко, Л. О. Лещенко); організаційно-педагогічні основи дистанційної освіти за кордоном та в Україні, підходи до реалізації (В. В. Олійник, Н. О. Корсунська, М. Танась, П. М. Таланчук, В. Шейко, О. В. Третяк); місце Інтернет у сучасному суспільстві, психолого-педагогічні аспекти технології створення дистанційних курсів (В. М. Кухаренко, Т. О. Олійник, І. В. Пиголенко, В. В. Рибалка, Н. Г. Сиротенко, О. С. Скубашевська, А. Т. Петренко); можливості й перспективи дистанційного навчання у вищих навчальних закладах України та за кордоном (Р. С. Гуревич, В. Жулькевська, Т. Гусак, І. В. Клименко, К.В. Корсак).

Проте більшість досліджень направлені в цілому на задоволення потреб безпосередньої практики впровадження дистанційної освіти. У меншій мірі проводилися наукові розвідки щодо вивчення дистанційної освіти з точки зору її необхідності для розвитку сутнісних сил особистості, держави й суспільства в цілому. Насправді соціально-філософське розуміння ролі та значення дистанційної освіти для розвитку системи освіти, суспільства й особистості дає більш широке розуміння практичного значення цього явища, дозволяє точніше побачити цілі, масштаби та закономірності застосування та розповсюдження дистанційних технологій не лише в освіті, а й в інших сферах суспільного життя. Саме тому соціальний вимір феномену дистанційної освіти був обраний предметом цього дослідження.

Перш за все треба відмітити основні, – вихідні, засадничі, – принципи [6] дистанційної освіти:

- безперервність;
- відкритість;
- гнучкість;
- паралельність;
- ефективність;
- гуманізація;
- рівність можливостей;
- самоорганізація навчальної діяльності тих, хто навчається;

- випереджальний характер;
- саморозвиток особистості.

Ці принципи дозволяють побачити образ перспективної освіти.

Завдяки використанню нових інформаційних технологій та мережі Інтернет вже усунені державні кордони. Знання поступово мігрують з книжних полиць в бібліотеках та локальних комп'ютерів в навчальних аудиторіях до всесвітньої мережі, де вони стають загальнодоступними та можуть бути без перешкод отримані з будь-якої точки планети. Завдяки дистанційним освітнім технологіям поступово будуть стиратися границі конкретних навчальних закладів, сприяючи їх взаємній інтеграції, розширюючи можливість щодо надання освітніх послуг, забезпечуючи відкритість навчання.

Право на освіту є одним із головних прав людини в цивілізованому суспільстві [1]. Без належної освіти особа не спроможна сприймати себе як частину суспільства, як вільну постать, навіть не спроможна зрозуміти сутність тих прав і свобод, які гарантує Конституція. Освіта є вагомим чинником соціалізації особистості. І чим далі просувається суспільство у своєму розвитку, тим більш ускладнюється суспільне життя, тим більшої соціальної підготовки потребує людина для того, щоб адекватно у нього включитися. Дистанційна освіта реалізує демократичні ідеали поваги до кожної людини, істотно розширюючи коло потенційних студентів. Одержати освіту у такий спосіб можуть жителі сільської місцевості чи регіонів, віддалених від вузівських центрів; представники професій, пов'язаних із мобільністю місця роботи; студенти, які хочуть паралельно одержувати освіту різних напрямів; військовослужбовці; керівники різного рівня або бізнесмени, які не мають можливості перервати свою основну роботу. Крім того, дистанційна освіта може забезпечити можливості для освіти людей з особливими потребами (інвалідів), контингенту спеціальних установ (наприклад, пенітенціарної), пенсіонерів, жінок, що виховують маленьких дітей тощо. При цьому в центрі уваги знаходиться сама людина, її вподобання, потреби, покликання тощо. Як наслідок, відбувається зміна способу буття людини – вона відкривається для нового досвіду, збагачується її духовний світ.

Дистанційна освіта може бути широко використана в системі неперервної професійної освіти. На основі дистанційних технологій можлива організація регулярного підвищення кваліфікації, професійної перепідготовки чи корпоративного навчання. При цьому визначальним фактором є саме неперервність оновлення професійних знань та навичок, постійність процесу навчання в професійній сфері, функціональна спрямованість отримуваних

знань. Додатковому навчанню дорослих притаманна певна специфіка контингенту тих, хто навчається, та їхніх запитів. Головна особливість пов'язана з тим, що дорослі, зазвичай, вже мають як досвід освітньої діяльності, так і навички практичної роботи. Разом з тим, освіта дорослих має більш визначену мотивацію. Їхні запити більш конкретні і прагматичні. Доросла людина свідомо прагне підвищити рівень своїх знань, що, безперечно, впливає як на її загальний інтелектуальний розвиток, так і на можливість соціальної адаптації. Дистанційна освіта забезпечує кожному реалізацію та здійснення індивідуальної освітньої програми. Вчитися можна у зручній для себе час, у будь-якому місці, у власному ритмо-темпі з максимальним урахуванням особистісних можливостей, інтересів, здібностей тощо. При цьому той, хто навчається, опановує активну форму діяльності щодо керування процесом навчання та контролю за його результативністю. За таких умов набуває розвитку його самоорганізованість, самостійність, відповідальність, творча інтуїція, готовність до прийняття рішень.

Філософська та загальнолюдська значущість дистанційної освіти очевидна. Замінюючи колишній імператив «Освіта на все життя» новим – «Освіта через усе життя», в своїй меті вона націлена на майбутнє, на цілісний розвиток людини як особистості, на підвищення її життєстійкості та життєздатності у швидкоплинному світі. За сучасних умов виглядає надзвичайно важливим узагальнення, обґрунтування і подальше дослідження комплексу питань, пов'язаних із розумінням природи, сутності, специфіки і потенціалу дистанційної освіти як складової освітньої системи – цілісного феномена, що обумовлює активне ставлення людини до самої себе і до світу.

В сучасному суспільстві освіта стає одним з найважливіших факторів, що забезпечують розвиток та максимально повне використання людського потенціалу, економічне зростання країни, соціальну та політичну стабільність. Дистанційна освіта як одна з форм отримання освіти, на думку автора, може допомогти вирішити коло задач, що ставить перед системою освіти особистість, суспільство, держава.

Спираючись на практично невичерпні можливості сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, дистанційна освіта відображає сучасні тенденції розвитку освіти як цілісної системи на якісно новому рівні, відкриває нові перспективи для широкого розповсюдження знань та виступає основою професійної та соціальної мобільності особистості як можливості отримання доступу до освіти протягом усього життя, якою можна скористатися у будь-який час.

Як соціальний феномен вона надає кожній людині можливість реалізувати особистісні освітні потреби; оволодіти новими знаннями, вміннями та напрямками професійної діяльності; адаптуватися до технологічних інновацій; підвищити соціальну та професійну активність; реалізувати власний освітній потенціал, розвинути творчі здібності тощо. А отже – покращити якість життя.

Англійський вчений Арнольд Тойнбі справедливо відзначав, що суспільства, зорієнтовані на традиції, приречені на загибель; зорієнтовані на сьогодення, – приречені на застій; і лише суспільства, що націлені вперед, на нове, мають здатність до розвитку.

Отож, рухатися освітянам у напрямі перспективної освіти треба безупинно – без цього руху українська освіта приречена.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Конституція України*. Стаття 53 / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, N 30, ст. 141.
2. *Абакумова О. О.* Дистанційна освіта: суть, основні характеристики, перспективи розвитку / О. О. Абакумова // *Держава і глобальні соціальні зміни: історія, теорія, ідеологія: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. соціол. 28-29 жовтня 2010 р.* / Уклад.: Б. В. Новіков, Л. М. Димитрова, П.В.Кутуєв. – К.: НТУУ "КПІ", 2010. – С. 123-124.
3. *Андрейко І. В.* Особливості впливу освіти та культури на формування особистості в контексті сучасних реалій глобалізації / І. В. Андрейко // *Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Філософія. Психологія. Педагогіка: Зб. наук. праць.* – 2009. – № 3(27). – Ч.1. – С. 15-18.
4. *Андреев А. А., Солдаткин В. И.* Дистанционное обучение: сущность, технология, организация / А. А. Андреев, В. И. Солдаткин. – М.: МЭСИ, 1999. – 196 с.
5. *Бурік М.* Стан та тенденції розвитку системи освіти України в умовах глобалізації / М. Бурік. – К.: Четверта хвиля, 2007. – 48 с.
6. *Новиков А. М.* Российское образование в новой эпохе / А. М. Новиков // *Парадоксы наследия, векторы развития.* – М.: Эгвес, 2000. – 272 с.
7. *Новиков Б. В.* Реквием по убитому образованию / Б. В. Новиков // *Пропаганда.* – 2009. – № 4(8). – С. 13-14.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2011 р.